

**Відгук офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора Наталії Юрївни Задираки**

на дисертацію

**Анастасії Романівни Гаподченко (Закопай) на тему: «Альтернативні
(позасудові) способи вирішення правових спорів», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Важливість проблем пов'язаних з організацією та функціонуванням вітчизняної правозахисної системи та застосування альтернативних (позасудових) способів регулювання правових спорів, має усвідомлюватися кожним небайдужим представником суспільства, який наділений високим та відповідальним статусом громадянина України.

Після проголошення незалежності сучасної української держави пройшло понад тридцять років, майже такий же часовий період продовжуються заходи щодо становлення, а потім й реформування засадничих інститутів національної правозахисної системи. Процеси соціальних системних змін, здебільшого мають половинчастий та декларативний характер, що суттєвим чином знижує їх підтримку з боку суспільства та більшості громадян. Поступово Україна перейшла у формат перманентних реформ, головним негласним принципом яких є імітація дій, а не досягнення позитивного соціального результату.

Реформа системи способів захисту прав людини та врегулювання правових спорів, також як зміни в інших важливих сферах українського суспільного життя, характеризується значними суперечливостями. За часів незалежності України вчинялися кардинальні, часом протилежні за своєю сутністю та змістом, організаційні заходи стосовно правозахисної системи.

Подібну законодавчу нестабільність насамперед можна пояснити як існуванням явних та прихованих проблем в організації функціонування правозахисної системи, так й бажанням зберегти (поновити, посилити) вплив на функціонування вітчизняних судів з боку інших вищих владних інституцій.

Тому, розв'язання важливого теоретико-практичного наукового завдання із визначення сутності та структури системи альтернативних (позасудових) способів вирішення правових спорів в умовах євроінтеграційних процесів України у контексті процесів формування нової доктрини української юридичної науки та подальшого реформування вітчизняної судової системи та позасудової системи захисту прав особи та врегулювання правових спорів, визначає беззаперечну актуальність теми дисертації А.Р. Гаподченко (Закопай).

Додатковим свідченням актуальності теми даної дисертації є її відповідність планам наукових досліджень Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», тематиці науково-дослідної роботи Навчально-наукового інституту гуманітарних і соціальних наук цього навчального закладу.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, ухваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р, Комунікаційної стратегії з медіації, розробленої в проєкті ЄС «Право-Justice» у співпраці із Проєктом ЄС «CONSENT». Робота відповідає Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2014–2018 рр., затвердженим постановою Президії Національної академії наук України від 20 грудня 2013 р. № 179, та Перспективним напрямом кандидатських і докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, затвердженим рішенням Президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Зазначене дослідження має комплексний, системний характер і відзначається належним рівнем наукових узагальнень. У процесі виконання роботи використано 260 наукових та нормативних джерел.

Дисертаційна робота ґрунтується на положеннях наукових праць фахівців в галузі адміністративного права та процесу, цивільного права та процесу, господарського права та процесу, теорії держави і права, конституційного права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних учених.

Нормативно-правову основу дослідження становлять Конституція України, нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, відповідні міжнародно-правові акти, рішення Конституційного Суду України, Великої Палати Верховного Суду, рішення Європейського суду з прав людини.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані, акумульовані Державною службою статистики України за період 2020–2024 рр., інформація Єдиного державного реєстру судових рішень України та офіційних електронних ресурсів Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства юстиції України та інших органів державної влади й місцевого самоврядування. До емпіричної бази дослідження також віднесено практика ЄСПЛ.

Наукова новизна дисертації визначається тим, що за характером та змістом розглянутих проблем вона є однією з перших у вітчизняній юридичній науці монографічним дослідженням, присвяченим вирішенню наукового завдання із встановлення сутності альтернативних (позасудових) способів вирішення правових спорів в Україні. Зокрема, заслуговують на увагу такі положення дисертації, де автор:

- слушно наголошує, що вирішення полеміки щодо розуміння правового спору у наукових розвідках пов'язується із обґрунтуванням його розуміння: як або юридичної справи, і тоді її врегулювання має відбуватися у порядку цивільного судочинства, адміністративного судочинства, господарського судочинства чи альтернативного (позасудовому) порядку; або юридичного делікту, що має бути врегульований у порядку адміністративно-деліктного провадження чи кримінально-правового провадження (підрозділ 1.1, с. 30-35);

- констатує, що врегулювання правового спору є можливим через примус шляхом застосування юрисдикційного впливу державно-владних суб'єктів, або через пошук компромісу шляхом реалізації альтернативних (позасудових) способів захисту прав та інтересів учасників правовідносин (підрозділ 1.2, с. 42-46);

- наводить аргументацію заперечення, що неналежним є розуміння альтернативних способів захисту прав особи у їх юридичній конкуренції із судовим захистом, адже за встановлення принципів конкуренції, а не субсидіарності альтернативних (позасудових) способів захисту порушеного права спостерігається ситуація, коли суб'єкт зобов'язаний обрати один із можливих способів, виключаючи можливість застосування іншого. Встановлено, що відповідно до чинного законодавства встановлюються принципи солідарного та субсидіарного застосування альтернативних (позасудових) способів врегулювання правових спорів (підрозділ 1.3, с. 52-53);

- визначає, що застосування процедури подання адміністративної скарги у системи альтернативних (позасудових) способів захисту прав і інтересів особи характеризується такими очевидними перевагами, які мають бути враховані сторонами спору при обранні найбільш ефективного вектору врегулювання конфлікту, як: оперативні строки розгляду справи; економічність подання скарги; допустимість застосування в будь-яких публічно-управлінських правовідносинах без загрози створення підстав для перевищення меж владних повноважень з боку посадових осіб, що може спричинити настання адміністративно-деліктної чи кримінально-правової відповідальності (підрозділ 2.1, с. 70-73);

- наголошує, що на підставі наведених авторських підходів та умов законодавчої невизначеності заходів самозахисту є свідченням відсутності єдності підходів до встановлення їх системи, що ускладнює відповідну практику правозастосування, та вимагає вжиття подальших спроб, пов'язаних із пошуком нормативних та науково-практичних підходів до встановлення їх логічної структури (підрозділ 2.2, с. 90-93);

- обґрунтовує, що медіація відрізняється від врегулювання спору у порядку арбітражу, від третейського суду та від формалізованого судового розгляду тим, що медіатор повинен створити комфортні умови для перемовин, допомогти сторонам знайти компромісне рішення, при цьому зберігаючи конфіденційність перемовин, і не ухвалюючи рішення у справі, за винятком медіації за участі судді (підрозділ 2.3, с. 115-118);

- визначає, що арбітраж розуміється як: певний спосіб врегулювання правових спорів; владний суб'єкт, наділений повноваженнями із врегулювання спорів; процедура вирішення спору, що свідчить про тріаду підходів до арбітражу як до об'єкту, суб'єкту та змісту таких правовідносин (підрозділ 2.4, с. 128-130).

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях

Основні положення роботи знайшли відображення в 4 наукових статтях, із них 4 опубліковані у виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Оцінюючи **значимість для науки і практики** результатів дослідження А.Р. Гаподченко (Закопай), слід зазначити, що вони помітно поглиблюють сучасні характеристики діяльності із застосування позасудових (альтернативних) способів врегулювання правових спорів в умовах намагання імплементації європейських стандартів побудови правозахисної та правореалізуючої систем в Україні, містять пропозиції стосовно визначення подальших напрямків розвитку відповідних складових правової системи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у сфері правотворчості – насамперед, під час подальшого вдосконалення чинних та перспективних законодавчих актів, зокрема, до Закону України від 16 листопада 2021 року № 1875-ІХ «Про медіацію», до Цивільного кодексу України з метою оптимізації застосування альтернативних (позасудових) способів захисту прав особи. Авторські пропозиції надіслані на

розгляд Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, що підтверджується відповідним листом (додаток В до дисертації).

Крім того, положення дисертації, теоретичні висновки, рекомендації та їх аргументація можуть використовуватися під час проведення навчальних занять – під час викладання здобувачам вищої освіти дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне судочинство», «Конституційне право», «Цивільне право», «Податкове право», «Господарське право», у процесі підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей та наукових повідомлень.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

У цілому, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу А.Р. Гаподченко (Закопай), необхідно звернути увагу і на її окремі недоліки.

1. У статті 124 Конституції України встановлено припис, згідно з яким: правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Тому, можна стверджувати, що захист прав у судовому порядку є основною та найбільш розповсюдженою формою захисту. Проте, захист прав, свобод та інтересів забезпечується як шляхом юрисдикційних органів, так і внаслідок реалізації права саме на позасудове врегулювання конфлікту (спору) за допомоги неюрисдикційної форми захисту. Неюрисдикційна ж форма стосується будь-яких способів врегулювання спорів за межами судових процедур. В межах здійсненого дослідження з врахуванням важливості позасудових (альтернативних) способів врегулювання правових спорів необхідно було б авторці викласти особливості історико-правового екскурсу становлення такого інституту в Україні та у світі.
2. При розгляді питання застосування медіації у підрозділі 2.3 авторкою залишено поза увагою проблематика її реалізації в межах виконавчого провадження;
3. Авторкою доволі фрагментарно розглядається питання участі суду в альтернативному вирішенні спорів. Оскільки є надзвичайно важливим

залучати суддів до процесів позасудового врегулювання спорів. Саме тому важливим в межах предмету дисертаційного дослідження Анастасії Романівни було б дослідити таку проблематику;

4. В роботі в межах підрозділу 2.4 автору було б варто звернути дослідницьку увагу на встановлення змісту та особливостей застосування інвестиційного арбітражу. Інвестиційний арбітраж – це інституція, яка створена для вирішення спорів між іноземним інвестором та державою, яка приймає інвестиції. До інвестиційного арбітражу мають право звертатись інвестори в рамках двосторонніх інвестиційних угод, які укладаються між країнами. Інвестор, який вкладає кошти в межах визначеної юрисдикції має право на забезпечення сталого розвитку та безпеки його інвестицій, а отже в разі порушення таких гарантій, має право на їх захист. Основною перевагою інвестиційного арбітражу є те, що в разі звернення до арбітражної інституції заявник може не звертатись окремо до національних судів за захистом свого права. Простіше кажучи, якщо Ваше підприємство ініціює процедуру арбітражного розгляду, то проходити всі рівні судового розгляду в межах національних судів непотрібно. В контексті судів з країною-агресором це може бути в нагоді, адже, як ми знаємо, РФ не визнає юрисдикційну підсудність українських судів у вирішенні спорів про стягнення збитків. Дану проблематику необхідно було б авторці додатково поглиблено дослідити.

Висновок

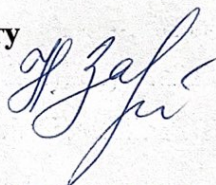
Зважаючи на те, що перераховані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку даної роботи, слід констатувати, що подана дисертація «Альтернативні (позасудові) способи вирішення правових спорів» є завершеною науковою працею, зміст якої відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і

доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Анастасія Романівна Гаподченко (Закопай) – на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

**Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права
та процесу**

**Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Н.Ю. Задирака

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НАУЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
2024Р.

